

LAW AND INTERNATIONAL LAW

Glavan Boris Alexandru

doctor în drept, conferențiar universitar, Secretar Științific al Senatului Academiei
„Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova

MĂSURI SPECIALE DE INVESTIGAȚII ÎN PROCESUL PENAL: ASPECTE DE DREPT COMPARAT

***Rezumat.** Articolul este consacrat problematicii măsurilor speciale de investigații prevăzute în Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Prin prisma analizei dreptului comparat se deduce statutul juridic al respectivelor măsuri. Accentul se pune pe compararea măsurilor speciale de investigații cu acțiunile de urmărire penală, pe de o parte, și pe compararea rezultatelor obținute prin efectuarea măsurilor speciale de investigații cu probele în procesul penal.*

***Cuvinte-cheie:** activitate specială de investigații, măsuri speciale de investigații, tehnici speciale de investigare, proces penal, urmărire penală, procedeu probatoriu, probă.*

Reforma juridică din 2012 în domeniul activității speciale de investigații (ASI) din Republica Moldova pe lângă unele beneficii a generat și multe probleme atât de ordin teoretic, cât și practic. Printre acestea sunt întrebările legate de statutul juridic al măsurilor speciale de investigații (MSI). Completarea CPP al RM, în 2012 [1], cu cele 15 măsuri speciale de investigații prevăzute în art.132² și adoptarea Legii nr.59/2012 [2] în care se regăsesc aceleași măsuri și plus încă altele 5, în total 20 la număr, a produs confuzii în vederea coraportului dintre aceste două liste de măsuri. Totodată, rămâne incert și raportul dintre MSI prevăzute în legea procesuală și acțiunile de urmărire penală tradiționale (AUP). Sunt acestea identice sau au totuși statut juridic diferit? Rămân aceste măsuri parte componentă a activității speciale de investigații sau sunt în afara acesteia?

Întrebări apar și în legătură cu Nomenclatorul specialităților științifice [3], dat fiind faptul că *Dreptul procesual penal* și *Activitatea specială de investigații* sunt specialități diferite: 554.03. - Drept procesual penal și 554.04. - Criminalistică, expertiză judiciară, investigații operative. Astfel, experții în materii diferite au păreri

împărțite în privința identificării specialității în cazul în care tema tezei de disertație vizează măsurile speciale de investigații în procesul penal.

Deși problema naturii juridice a MSI s-a acutizat de aproape un deceniu, cu regret, constatăm că interesul mediului academic național de a o rezolva este încă prea redus. Pentru realizarea prezentului studiu s-a luat în calcul mai mult experiența externă relevantă acestui subiect.

Republica Moldova nu este nici prima și nici singura țară care a pășit pe calea integrării măsurilor speciale de investigații în CPP. Primii din spațiul ex-sovietic care au pornit pe această cale au fost lituanienii (2002) [4]. Este interesant faptul că măsurile respective nu au fost incluse în Capitolul XIV „Acțiuni de anchetă preliminară” dedicat desfășurării acțiunilor de urmărire penală, ci în Capitolul XII „Alte măsuri procesuale”, fiind, astfel, aliniată cu așa măsuri procesuale de constrângere ca reținerea, confiscarea, amprentarea, etc. Observăm că MSI, în acest caz, sunt incluse în șirul de acțiuni procesuale cu statut diferit față de acțiunile de urmărire penală (anchetă), adică, față de procedeele probatorii.

După lituanieni au urmat estonienii (2003), incluzând în CPP [5], Capitolul 3 „Probatoriul”, Secțiunea 8 „Colectarea probelor prin efectuarea de măsuri operative de investigații” - art. 110-122. Ulterior, în 2012, această secțiune a fost exclusă din acest capitol și inclusă într-un Capitol independent 3¹ „Măsuri operative de investigații” (MOI) - Art. 126¹ - 126¹⁷.

Astfel, vedem că legiuitorul estonian inițial a catalogat măsurile speciale de investigații la categoria procedeele probatorii, după care și-a revăzut poziția, apreciindu-le ca ceva diferit față de acestea.

În 2005 MSI au fost incluse și în CPP al Republicii Letonia [6] - Capitolul 11 „Acțiuni speciale de investigații” (Special Investigative Actions) alături de Capitolul 10 „Acțiuni de investigații” (Investigative Actions), ambele capitole făcând parte din Partea a doua a CPP - „Dovezi și acțiuni de investigații” (Evidence and Investigative Actions). Atragem atenția că aceste două tipuri de acțiuni de investigații, obișnuite și speciale, sunt separate și nu se identifică unele cu altele.

Conform art.210 CPP al Letoniei „*acțiunile speciale de investigații se*

efectuează dacă este necesar a se stabili condițiile care trebuie dovedite în cadrul procedurilor penale, este necesară obținerea de informații cu privire la faptele fără a informa persoana implicată în procesul penal și persoanele care ar putea furniza astfel de informații". Conform acestor prevederi, acțiunile speciale de investigații nu constituie procedee probatorii, deoarece sunt realizate nu pentru a culege probe ci informații despre anumite circumstanțe care necesită a fi probate.

La 5 aprilie 2012 Capitolul III „Mijloacele de probă și procedeele probatorii” al CPP al Republicii Moldova a fost completat cu o secțiune nouă nr. V „Activitatea specială de investigații” în care sunt expuse măsurile speciale de investigații. Legiuitorul moldovean nu a fost suficient de consecvent în determinarea statutului juridic al măsurilor speciale de investigații incluse în CPP, într-un caz numindu-le „măsuri speciale de investigații” (alin.(1) al art.132¹ CPP al RM), iar în alt caz „acțiuni de urmărire penală” (alin.(2) al art.132¹ CPP al RM).

Totodată, observăm și faptul că prin realizarea MSI nu se obțin probe, ci informații care ar putea după o examinare să devină probe. Chiar în denumirea unor măsuri de investigații se vorbește despre obținerea informațiilor și nu a probelor – „colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice” (art.132² CPP alin.(1) lit.h)). Tot despre informații se spune și în restul reglementărilor cu privire la realizarea MSI: „... mijloace tehnice speciale pentru obținerea în secret a informației” (art.132² CPP alin.(2)); „... datele sau informațiile obținute în urma efectuării măsurilor speciale de investigații ...” (art.132² CPP alin.(10), (11); „... purtătorul material de informații care conține rezultatele măsurilor speciale de investigații” (art.132⁵ CPP alin.(2)) etc. Cele relatate demonstrează că deși măsurile speciale de investigație au fost plasate în capitolul CPP rezervat procedeele probatorii, în fapt și în esență ele nu însușesc acest statut.

Tot în 2012, la 13 aprilie a fost aprobat și noul CPP al Ucrainei [7] care a inclus măsurile respective în Capitolul 21 „Acțiuni de urmărire penală secrete” (Негласные следственные (розыскные) действия) alături de Capitolul 20 „Acțiuni de urmărire penală (следственные (розыскные) действия). Astfel, CPP al Ucrainei a devenit primul care a consolidat normele instituției acțiunilor de

urmărire penală secrete necunoscute anterior legislației țărilor din spațiul post-sovietic, desemnându-le ca „*un alt tip de acțiuni de urmărire penală, informații despre faptul și metodele de realizare a cărora nu fac obiectul dezvăluirii, cu excepția cazurilor prevăzute de acest Cod*” (alin.(1) al art.246).

Conform prevederilor CPP al Ucrainei, acțiunile secrete (examinarea locurilor inaccesibile publicului; urmărirea unei persoane; infiltrarea; utilizarea agentului confidențial; etc. (art. 246)) pot fi efectuate atât personal de către anchetatorul însuși, precum și în numele său – de subdiviziunea specializată. Dar în prima dintre aceste opțiuni, anchetatorul (ofițerul de urmărire penală) devine subiect atât al acțiunilor de urmărire penală tradiționale, cât și al acțiunilor secrete.

Ulterior, modelul ucrainean a fost urmat de legiuitorii:

– Georgiei - în 2014 CPP [8] a fost completat cu Capitolul 16.1 „Acțiuni de urmărire penală tainice” (Тайные следственные действия);

– Republicii Kazahstan - în 2014 noul CPP [9] prevedea un Capitol independent nr.30 „Acțiuni de urmărire penală secrete” (Негласные следственные действия);

– Republicii Kârgâzstan - în 2019 au intrat în vigoare noile prevederi ale CPP [10] în care s-a regăsit un Capitol separat nr. 31 „Acțiuni de urmărire penală speciale” (Специальные следственные действия).

Conform prevederilor CPP al Kazahstanului acțiunile de urmărire penală publice (tradiționale) sunt efectuate de organul de urmărire penală în conformitate cu regulile generale (art.197), iar cele secrete sunt efectuate de o subdiviziune autorizată a unui organ de drept sau a unui organ specializat de stat utilizând formulare și metode de activitate operativă/specială de investigații (p.2 al art.232) fără a informa persoanele implicate în procesul penal ale cărui interese îl privește (p.12 al art.7). Acțiunile de urmărire penală publice se referă la probele formale și sunt limitate de o structură juridică rigidă datorită căreia le permite să fie clasificate ca surse independente de probe. Acestea pot fi utilizate ca bază pentru acuzare și condamnare [11]. Pentru ca rezultatelor acțiunilor secrete să le fie atribuit statutul de probă este necesară mai întâi studierea lor preliminară de către persoana în a cărei procedură se află cauza penală pe care au fost numite respectivele acțiuni (art.238).

Prin urmare în procesul probator nu sunt folosite rezultatele propriu zise, ci procesul verbal de examinare al acestora (p.2 al art.239).

Este important de menționat și faptul că în prezent, în toate țările post-sovietice care au adoptat modelul reglementării acțiunilor secrete de investigații în PP, continuă să funcționeze legile speciale privind activitatea operativă/specială de investigații. Și acest lucru este destul de înțeles, deoarece abrogarea lor ar duce la o activitate preventivă nereglementată, fiindcă rămâne în afara sferei procesului penal. Singura excepție este Estonia, renunțând la legea specială, a încercat să integreze pe deplin ASI în textul CPP. Trebuie, însă, de precizat și faptul că potrivit CPP al Estoniei „colectarea informațiilor despre o infracțiune în cursul procesului penal” nu este singura sarcină realizată prin acțiunile secrete de investigații, realizarea MSI fiind posibilă și pentru depistarea și curmarea infracțiunilor în curs de pregătire (p.1 al alin.(1) al art.126.2). Cu alte cuvinte, sfera MSI în Estonia depășește cu mult sfera procedurilor penale.

În baza celor relatate putem observă două modele de apreciere a statutului juridic al MSI prevăzute în legislația procesual penală a țărilor ex-sovietice:

a) MSI nu fac parte din categoria acțiunilor de urmărire penală, respectiv nu sunt procedee probatorii, dar constituie o instituție procesuală independentă față de acestea și numindu-se în continuare *Măsuri/acțiuni operative/speciale de investigații*. La modelul în cauză se raportează legislația țărilor baltice (Lituania, Estonia și Letonia);

b) MSI sunt considerate acțiuni de urmărire penală doar că de un alt tip, adică secrete, fiind numite *Acțiuni de urmărire penală secrete/tainice/speciale*. Acestui model corespund legislațiile procedurale ale celorlalte state (Ucraina, Georgia, Kazahstan și Kîrgîzstan).

Modelul caracteristic legislației Republicii Moldova este unul, s-ar putea spune mixt, dat fiind faptul că întrunește elemente ale ambelor modele. Sub aspect formal, măsurile speciale de investigații prevăzute în CPP par să fie procedee probatorii. În esență, aceste măsuri nu corespund procedeele probatorii, fiindcă prin efectuarea lor se obțin informații, nu probe.

Legiitorul Român a pășit pe calea reglementării MSI în legea procesual-

penală, locul acestora în cadrul Noului Cod de procedură penală (NCPP) fiind în Titlul IV „Probele, mijloacele de probă și procedeele probatorii”, Capitolul IV „Metode speciale de supraveghere sau cercetare” [12]. Inițial, până în 2014, acest capitol avea denumirea de „Tehnici speciale de supraveghere sau cercetare”, de altfel, această denumire corespundea denumirii generice de „tehnici speciale de investigare” din Recomandarea 10 (2005) a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei.

Conform doctrinei române problema naturii juridice a tehnicilor speciale de investigare rămâne a fi una specifică. În același context profesorului român Nicolae Volonciu spunea: „Este greu să conturăm de pe acum natura juridică a acestor noi instituții, întrucât ele nu sunt cu siguranță nici probe, nici mijloace de probă. Tehnicile speciale seamănă mai degrabă cu procedee probatorii clasice regăsite de multă vreme în reglementările juridice penale. Dar și aici apare o notă specifică. O cercetare la fața locului, reconstituire, confruntare, ridicare de obiecte sau percheziție are loc cu deplina cunoaștere a acestei activități de către persoana investigată, pe când în cazul tehnicilor speciale ele rămân oculate pentru subiectul vizat” [13].

În general, din punct de vedere doctrinar determinarea statutului juridic al MSI rămâne o problemă foarte controversată, unii cercetători fiind de părere că acestea sunt procedee probatorii și trebuie să aparțină procesului penal [14; 15; 16; 17], alții rămânând la ideea că ele au, totuși, un statut juridic diferit [18; 19; 20; 21; 22].

Concluzii:

Integrarea MSI în CPP al RM precum și a altor state, în special fiind vorba de statele din spațiul ex-sovietic și România, poate fi înțeleasă ca fiind o soluție a problemei valorificării rezultatelor obținute prin procedeele tainice de culegere a informațiilor. Anume din dorința de a atribui respectivelor rezultate statutul de probă a și apărut conceptul conform căruia unica cale de satisfacere a acestei dorințe ar fi includerea MSI în CPP. Totuși, problema statutului juridic al MSI rămâne deschisă, acestea deosebindu-se de procedeele probatorii, fiindcă, în urma efectuării lor, se obțin informații, nu probe. Analiza comparativă a legislației procesual-penale a diferitor țări demonstrează faptul că diferiți legiuitori au atribuit MSI statut

procesual diferit, unii considerându-le procedee probatorii, alții raportându-le la alte categorii de acțiuni procesuale. Conform prevederilor CPP al Republicii Moldova, MSI aparent sunt incluse în grupul procedeele probatorii dar în esență acestea totuși rămân diferite față de ultimele.

Abstract

1. CPP al Republicii Moldova din 14.03.2003. [URL]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113967&lang=ro
2. Legea Republicii Moldova nr.59 din 29.03.2012 cu privire la activitatea specială de investigații. [URL]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110235&lang=ro
3. Hotărîrea Guvernului nr.199 din 13 martie 2013. [URL]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=3456&lang=ro
4. CPP al Lituaniei din 14.03.2002. [on-line]. [URL]: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/asr>
5. CPP al Estoniei din 12.02.2003. [URL]: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013093/consolide>
6. CPP al Letoniei din 21.04.2005. [URL]: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/107820-criminal-procedure-law>
7. CPP al Ucrainei din 13.04.2012. [URL]: http://continent-online.com/Document/?doc_id=31197178#pos=5;-143
8. CPP al Georgiei din 09.10.2009. [URL]: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/90034?publication=130>
9. CPP al Republicii Kazahstan din 04.07.2014. [URL]: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231>
10. CPP al Republicii Kîrgîzstan din 24.01.2017. [URL]: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111530>
11. Ахпанов А.Н., Хан А.Л. О правовой природе и разграничении оперативно-розыскных мероприятий и негласных следственных действий. Уголовное право и уголовный процесс. Вестник Института законодательства РК № 3 (52) 2018 с.47 // <https://cyberleninka.ru/article/n/o-pravovoy-prirode-i-razgranichenii-operativno-rozysknyh-meropriyatii-i-neglasnyh-sledstvennyh-deystviy>
12. CPP al României din 01.07.2010 [URL]: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/120611>
13. Diaconu V., Tehnicile speciale de supraveghere sau cercetare, procedee probatorii în NCPP. [URL]: <https://www.juridice.ro/256935/tehnicele-speciale-de-supraveghere-saucercetare->

procedee-probatorii-in-ncpp.html

14. Баранов А.М. Обеспечение законности в досудебном производстве по уголовным делам. Омск, 2006. С.160
15. Волынский А.Ф. Уголовное судопроизводство, задачи и социальные функции криминалистики в его реформировании // Актуальные проблемы теории и практики уголовного судопроизводства и криминалистики: вопросы современной криминалистики: сб. ст. М., 2004. Ч. 2. С.5
16. Мазунин Я.М., Мазунин П.Я. Негласная деятельность следователя: пора признать данность // Юридическая наука и правоохранительная практика. 2015. № 1 (31). С. 139.
17. Milu-Constantin TIMOȘE. Interceptarile audio-video realizate anterior inceperii urmaririi penale nu pot constitui mijloace de proba în procesul penal. [URL]: <https://www.juridice.ro/211609/interceptarile-audio-video-realizate-anterior-inceperii-urmaririi-penale-nu-pot-constitui-mijloace-de-proba-in-procesul-penal.html>.
18. Udrioiu M., Slăvoiu R., Predescu O. Tehnici speciale de investigare în justiția penală Editura C.H.Beck, București 2009. p.71.
19. Шейфер С.А. Следственные действия - правомерны ли новые трактовки? Lex Russica. 2015. № 10. С. 121 // <https://www.twirpx.com/file/2131869/>
20. Гинзбург, Александр Я. 2013. «Читая проект Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан. О так называемых “негласных следственных действиях”. Глава 30 проекта УПК РК (от 28 февраля 2013 г.) (в порядке обсуждения)». Сетевое издание «Zakon.kz» 26 марта. Дата обращения 13 сентября, 2018. <https://www.zakon.kz/4548079-chitaja-proekt-ugolovno-processualnogo.html>
21. Новикова Е.А., Шумилин С.Ф. Следственная и оперативно-розыскная деятельность: интеграция или взаимодействие? // Судебная власть и уголовный процесс. 2018. № 2. С. 92
22. Ахпанов А.Н., Хан А.Л. О соотношении гласных и негласных следственных действий в уголовном процессе республики казахстан. Вестник Института законодательства РК. № 4 (45) 2016. Уголовное право и уголовный процесс. С.132 // <https://cyberleninka.ru/article/n/o-sootnoshenii-glasnyh-i-neglasnyh-sledstvennyh-deystviy-v-ugolovnom-protssesse-respubliki-kazahstan>